

TURİZME YÖNELİK AKADEMİK ÇALIŞMA ALANLARINDA SON GELİŞMELER:

Yeni Hareketlilikler Paradigması

Öğr. Gör. Dr. Enis TATAROĞLU

Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi

Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü

Thomas Kuhn'un 20. yüzyıl klasikleri arasında yer alan Bilimsel Devrimlerin Yapısında tartıştığı 'paradigma' ve 'paradigma değişimi' kavramları bilim insanlarının bilim yapma pratikleri, alanlarına ilişkin yapılanmalar ile bunların değişmesi üzerine yapılan sorgulamalarda önemini korumaya devam etmektedir. Paradigma kavramı bir bilimsel topluluğun üyelerince yürütülen çalışmalarda paylaşılan pratik, teknik ve değerler bütününe içeren düşünce çatısı olarak tanımlanmaktadır. Bir akademik disiplin alanı ve pratiğini belirlemeye rehberlik eden ortak kabuller veya kavramsal çerçeveler kümesi olarak da nitelendirilebilir. Paradigma kavramı, Kuhn'a göre, bir bilimsel disiplinin hangi soruların nasıl sorulacağı, test edileceği ve yorumlanacağı ile ilgili düşünce yapılarını ve çalışma şeklini düzenleyen ve üyelerince paylaşılan ortak yapıları ifade eder.

Turizm ile ilgili akademik yönelimleri tarihsel bir bakış açısıyla ve bunları belirli paradigma, yaklaşım ya da platform adı altında ele alan çalışmalar vardır. Buna göre, kitle turizminin ivmelendiği 1960'lı yıllarda, turizm endüstrisinin yapısı, endüstriyi oluşturan alt sektörler, gelir, kalkınma vb. konuları odak alan ekonomi-merkezli yaklaşımlar turizm endüstrisini savunan ve destekleyen bir platformun belirleyeni olmuştur. 1970'li yılların sonlarında kitle turizmine karşı reaksiyoner bir bakış açısına yönelme olmuş, ekonomi-dışı kültürel ve toplumsal konular ve bunlarla ilgili sorular sorulmaya başlanmış ve turizm, 'taşıma kapasitesi' 'korumacılık' gibi kavram ve konularla bağlantılı olarak tartışılmıştır. Bu bağlamda, eko-turizm, küçük-ölçekli turizm tesisleri (butik otel, kırsal turizm tesisleri, kisye özel turizm türleri vb. gibi), sürdürülebilir turizm gibi turizm biçimlerine yönelim olmuştur.

Önceki yıllarla karşılaştırıldığında 1980 ve 1990'lı yılların turizm çalışmalarında sorulan soruların hem niceliği ve hem de niteliğinde farklılaşmalar olmuştur. Konular çeşitlenmiş, yeni kavram ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Özellikle kültürel çalışmalar, kültürel coğrafya, popüler kültür ve medya çalışmalarının kavram ve konuları ile etkileşim içinde olunması bütüncül ve disiplinler arası yaklaşımların önünü açmıştır. Bu bağlamda turizmi ekonomik yaklaşımların ele aldığı gibi sadece gelir, istihdam ve döviz gibi konularla bağlantılı faaliyetler olarak görmek yerine 'beğeni', 'kimlik', 'moda', 'toplumsal cinsiyet', 'temsil', 'aidiyet', 'miras' (heritage) vb. kavram ve konular ile ilişkilendirerek çözümlenmeye yönelik yaklaşımlara dayalı bir paradigma ana eksen haline gelmiştir.

Özetlemek gerekirse, turizm çalışmalarının bugüne kadar oluşan ana paradigmaları, ekonomi-temelli turizmi destekleyen paradigmlar, kitle turizmi eleştirisine dayalı post-fordist pazarlar ve post-modern yaklaşımlardan etkilenen uyarı niteliğinde (alternatif turizm veya sürdürülebilir

turizm gibi) paradigmlar ve turizmi daha geniş bir toplumsal ve kültürel çerçevede ele alan bütüncül ve disiplinler arası yaklaşımlara dayanan ‘kültürel’ ya da ‘kültüre dönüş’ paradigmları olarak belirtilebilir. Bunlar birbirlerinin yerine geçmemiş, eř-zamanlı olarak varolmaya devam etmektedir.

Yazımızın başlığını oluşturan yeni hareketlilikler (mobilities) paradigması Cresweel, Hall, Urry ve Sheller’in çalışmalarıyla 2000’li yıllardan sonra turizm yazınında yer almaya başlayan yaklaşım biçiminin adıdır. Anılan kuramcılar içinde yaşadığımız döneme özelliğini veren ana toplumsal ve kültürel dinamiğin hareketlilikler olduğuna işaret ederler. Bu yaklaşım toplumu farklı bir bakış açısıyla kavramsallaştırır. Toplumu sınırı olan bir durum ya da olgu olarak değil, insan, sermaye, mal, bilgi ve haber gibi çeşitli akışkanlılardan etkilenmeye açık ve çeşitli ağlarla birbirine bağlı sistemler olarak ele alır. Hareketlilikler içinde olan sadece birey ve topluluklar değildir. Beğeniler, imajlar, teknoloji, kültür vb. gibi hemen hemen her Őeyin hareket halinde olduğu veya harekete zorlandığı dahası hareket halinde olmanın ayrıcalıklı bir yaşam biçiminin göstergesi haline geldiği bir toplumsal ve kültürel iklime vurgu yaparlar.

Dolayısıyla, yeni hareketlilikler paradigmasına göre, toplumsal ilişkiler durağan yapılar kadar, iletişim ve diğer hareketliliklerden kaynaklanan çeşitli imgesel biçimlerde de gerçekleşebilir. Başka bir deyişle küresel ölçekte hareket halinde olan imge, beğeni, söylem vb. biçimler toplumsal ilişkileri bir yerden başka bir yer taşırlar, dönüşürler ve yeniden oluşurlar.

Turizm yeni hareketlilikler paradigması için önemli bir çalışma alanıdır. 1950 yılında uluslararası turizmin hareketlerine yirmi beş milyon insan katılırken günümüzde bu sayı bir milyar yüz seksen altı milyona ulaşmış ve bunun 2030 yılında bir milyar sekiz yüz milyonu bulacağı tahmin edilmektedir. Ancak turizmde sadece insanlar değil kültürler, imajlar, beğeniler, bilgiler de hareket etmektedir.

Bu nedenlerle yeni hareketlilikler paradigmasının turizm alanında sorunsallaştırdığı konuların başında mekan ya da destinasyon kavramı gelir. Buna göre, destinasyonlar, harita üzerinde bulunan yerler olarak düşünülmez. Destinasyonlar imajlarını, deneyim sonrası edinilen anılarını ve söylemlerini hareket ettiren teknolojiler ve bunları taşıyan turistler sayesinde bir biçimde hareket halindedirler. Őudur söylenen: Bir destinasyona ait basit bir fotoğraf dünyanın başka bir ucuna taşınırken destinasyonun da hareket halinde olduğu neden ileri srlemesin? Hareket halinde olan turistler ziyaret ettiği destinasyonların imge ve/veya söylemlerini taşırken onun kimliği ve kültürünü de hareketli hale getirmiyor mu? Ya da, bir tatilin ardından paylaştığımız anılarla ve/veya fotoğraflar, deneyimlerle tatil meknımızı evimize, yakın çevremize getirmiyor muyuz? Yeni hareketlilikler paradigması bu sorulara evet yanıtını verir çünkü, destinasyonların imaj ve söylemlerinin destinasyonların kimliklerine yapışık olduğu varsayılır ve destinasyonların da bir biçimde hareket halinde olduğu daha doğrusu, hareketliliklerle yeniden ve sürekli olarak akışkan bir halde oldukları kabul edilir.

Yeni hareketlilikler paradigması etkilendiği ‘kültürel dönüş’ paradigması gibi turizm çalışmalarına bütünsel bir yaklaşım önerir. Toplumsal ve kültürel olanı i içe geçmiş hareketlilikler ya da küresel ve yerelin i içe geçtiği ağlar bağlamında ele aldığından üretim-tüketim, küresel-yerel gibi ikiliklerden uzak durmaya çalışan bir yaklaşımı benimser. Bu

bağlamda örneğin turist destinasyonlarını çekici ve itici öğelerle güdülenmiş turistlerin belirli bir toplumsallık ve kültürelilik ile sınırlı bir coğrafya ve toplum/kültür üzerindeki etkilerine göre sorunsallaştırılmaz. Destinasyonlar üretilen/tüketilen, seyahat edenlerin düşlerine, anılarına, beklentilerine, somut deneyimlerine konu olan dolayısıyla, hareket halinde olan ve olmayan nesnelere, teknolojilere ve toplumsal ilişkilerin oluşturduğu melez sistemler olarak tanımlanır. Yeni hareketlilikler paradigması, destinasyonların küresel ağlar ile olan bağları nedeniyle coğrafi sınırların anlamının değiştiğine vurgu yapar. Destinasyon çözümlemesinde ana yaklaşım, yerel ile küresel arasında çok yönlü akışları içeren karmaşık ağların çözülmesidir. Dolayısıyla, yeni hareketlilikler paradigmasının turizm endüstrisini ele alış şekli farklıdır. Endüstriyi konaklama, ulaşım, yiyecek-içecek alt yapı ve üst yapı, pazarlama ve tanıtım ile ilgili faaliyet ve yapılanmaların vücut bulduğu harita üzerindeki bir yer gibi görmez.

Yeni hareketlilikler paradigması turizm-turizm dışı ayrımlarını sorunsallaştırdığından turizm ile ikinci-konut hareketliliği, eğitim, tedavi, iş, kongre vb amaçlı hareketlilikler, haç gezileri, uluslararası göç gibi kısa veya uzun dönem hareketlilikler arasındaki fark ve benzerlikler üzerine turizm yazınında süren tartışmalara odaklanmaz.

Öte yandan, bilindiği üzere, önceleri turizm hareketlerine ürün sunarak ya da turizmin arz yanında konumlanarak katılan destinasyonlar giderek daha fazla bir şekilde uluslararası turizm ve başka hareketliliklerden etkilenmektedir. Çin, Rusya, Latin Amerika ve dünyanın diğer bölgelerinin gelişen pazarları turizm ürünü sunan değil talep eden konumuna da gelmiştir. Ancak batılı olmayan bu toplumlarda seyahati güdüleyen faktörler bugüne kadar turizm kuramını domine eden ve anglosakson yazınında çokça yer alan 'otantiklik arayışı' gibi kuramsal/paradigmatik çerçeveden farklıdır. Dolayısıyla, Cohen ve Cohen'e göre, yeni hareketlilikler paradigmasının Avrupa-merkezli turizm yazınının ve paradigmalarının yanında yeni paradigmaların gelişmesine yol açma potansiyeli vardır.

Kaynakça:

- Cohen. Ve Cohen, S. (2015) Beyond Eurocentrism in tourism: a paradigmatic shift to mobilities, *Tourism Recreation Research*, 40:2, 157-168
- Cresswell, T (2006). *On the Move: Mobility in the modern Western world*. New York: Routledge
- Hall, C.M. (2005). *Tourism: Rethinking the Social Science of Mobility*. Essex: Pearson Prentice Hall.
- Jafari, J. (2001). Scientification of tourism. In V. Smith & M. Brent (eds.), *Hosts and guests revisited: Tourism issues of the 21st century* (pp. 28- 41). Elmsford: Cognizant.
- Sheller, M. ve Urry, J. (2006). *Tourism Mobilities: Places to play, places in play*. London: Routledge.
- UNWTO *Tourism Highlights*, 2016 Edition.